دەوڵەت و شۆڕش

لە یادی (شۆڕشی کۆمۆنە) دا

بەشێکە لە کتێبی شۆڕشی کۆمۆنە دەربارەی دەوڵەت و شۆڕش[1]

کارل مارکس

شۆڕشی فەرەنسی[2] کە لەسەری بوو یەکێتی نیشتمانی بەهێز بکات (بۆ دروستکردنی نەتەوە)، ئەو شۆڕشە هەموو سەربەخۆییە ناوخۆییەکانی تێکوپێکشکاند، ئیتر ئەمە بە زەوی و شارو ناوچەوە. وە لەگەڵ بەردەوام بووندا بۆ تەواوکردنی ئەوەی پادشایەتی ڕەها دەستی پێکردبوو، بە زۆرەملێ، گەشەی دەدا بە سێنترالیزەکردن و ڕێکخستنی دەسەلاتی دەوڵەت و فراوان بوونی بازنەکەی و زیاد کردنی ئامرازەکانی و فراوان کردنی سەربەخۆییەکەی و فەرمانەکانی بەسەر کۆمەڵگادا - ئەو سەروەرێتیە خرایە جێگای سەروەرێتیە ئاسمانیە سروشتیە بەرزەکەو هەموو قەشەکانی سەدەکانی ناوەڕاستیش. وە ئیتر هەموو سوودێکی بچووکی پەیوەندی نێوان بەشە کۆمەڵایەتیەکان، لە کۆمەڵگا جیاکرانەوەو لێیشیان سەربەخۆ کران، بەڵکو کرانە دوژمنی کۆمەڵگایش بە ناوی بەرژەوەندی ئەو دەوڵەتەوە ..

ئا ئەم کرمە هەڵاوساوە مشەخۆرە[3] کە بە کۆمەڵگای مەدەنی شتی دەرخوارد دەدراو خۆیشی بە وەڵامێکی نموونەیی هەژمار دەکرد، لە سەردەمی فەرمانڕەوایی بۆناپارتی یەکەمدا گەیشتە دوا لووتکەی .. ئەم مشەخۆریەیش هەر زیادی دەکرد لە هەرکاتێکدا کە دابەشبوونی کار، دەستەی نوێی خاوەن بەرژەوەندیی تری دەخستە سەر ئەو دابەشبوونە، وە ئیتر ئەمانەیش بە دەوری خۆیان، دەکەوتنە بیانووهێنانەوەی نوێ بۆ دەوڵەت. وە لە جەنگی ١٨٤٨ دا، کۆماری پەرلەمانی فەرەنساو هەموو حکومەتە ئەوروپیەکانی ئەو کیشوەرەیش، ناچار بوون بە بەهێزکردنی ئامرازەکانی سەرکوتکردن و گردکردنەوەی دەسەلاتی حکومەت و ڕێوشوێنی سەرکوتکارانە دژی بزووتنەوەی میللی، تاکە دەرئەنجامی هەموو شۆڕشەکانیش چاککردنی ئامێری دەوڵەت بوو لە بری لەناوبردنی ئەو کابووسە خنکێنەرە. وە بەشەکانی حیزب و چینی سەروەر، هەریەکە بە دەوری خۆیان، وایان دادەنا کە موڵکیەت (دەسەلات وەرگرتن) وە ئیدارە کردنی ئەم ئامێرە زەبەللاحەی حکومەت، دەستکەوتێکی گەورەیە بۆ سەرکەوتووەکان، فەرمانە سەرەکیەکەیشی دروستکردنی سوپایەکی هەمیشەیی و

---

1. ناونیشانی ئەم بەشە لە کتێبی شۆڕشێ کۆمۆنە (جەنگی ئەهلی لە فەرەنسا)، لە وەرگێڕەوە دانراوە.

2. مەبەست شۆڕشی برجوازی فەرەنسی ١٧٨٩ یە.

3. مەبەست دەوڵەتە کە مارکس بە (کرمێکی مشەخۆر)، (کرمێکی زیادە)، (ماری ئاناکوندا) و هتد ناوی دەبات.

جەماوەرێکە لە خوێڕی و چەکلە کانی دەوڵەت .. وە لە چەرخی پادشایەتی و پادشایەتی ڕەهادا، لە تەموزدا، هەر تەنها ئەوە بەس نەبوو کە ببێتە ئامرازی سەروەرێتی چینایەتی برجوازیەت بە زەبروزەنگ، بەڵکو بووە ئامرازێکیش کە خودی چەوساندنەوەی ڕاستەوخۆی ئابووریشی زیاد دەکرد .. ئەمەیش بە پێدانی داهاتە دەوڵەمەندانەکەی دەوڵەت بە خێزانە برجوازیەکان. وە لە دواییشدا، لە سەردەمی ناکۆکیە شۆڕشگێریەکانی ١٨٤٨ دا، وەک ئامرازێک بەکارهێنرا بۆ شکاندنی ئەو شۆڕشەو هەموو خواستێکی جەماوەری میللی بۆ ڕزگار بوون. بەڵام ئەم دەوڵەتە مشەخۆرە نەگەیشتە گەشەسەندنی تەواو هەتا فەرمانڕەوایەتی ئیمپراتۆریەتی دووهەم. دەسەڵاتی حکومییش لەگەڵ سوپا هەمیشەییەکەی و بیرۆکراسیەتە بەهێزەکەی و ئەکلیرۆسە گەمژەکەی و زنجیرەی دادگا سووکەکانیدا، لە کۆمەڵگا سەربەخۆ بوون و بوونە کۆمەڵە عەسابەیەکی تاوانکاری فەرمانڕەوا ..

.. پێچەوانەکەی خودی ئیمپراتۆریەتیش - واتە پێچەوانەی دەسەڵاتی دەوڵەت و دەسەڵاتی جێبەجێکاری ناوەندیی کە ئیمپراتۆریەتی دووهەم دواین شێوەی بوو - کۆمۆنە بوو. لەڕاستیدا ئەو دەسەڵاتەی دەوڵەت لە دەستکردی برجوازیەت بوو. لە سەرەتادا بۆ شکاندنی دەرەبەگەکان و دواییش بۆ شکاندنی بەرهەمهێنەرانی چینی کرێکارو هەوڵەکانیان بۆ ڕزگار بوون. لەوەوبەریش هەموو ڕاپەڕینەکان و هەموو شۆڕشەکانیش، هیچیان نەکردبوو گواستنەوەی ئەو دەسەڵاتە ڕێکخراوە نەبێت - ئەو هێزە ڕێکخراوە لە پێناوی هێشتنەوەی کۆیلایەتی کاردا- لە دەستێکەوە بۆ دەستێکی تر، لە بەشێک لە چینی سەروەرەوە بۆ بەشێکی تریان، ئامرازی چینی سەروەر بۆ چەوساندنەوەو قازانج .. وە وەک ئامرازی خنکاندنی هەموو ڕاپەڕینێکی میللییش بەکاردەهێنرا، بۆ شکاندنی چینە چالاکەکان .. هەر لەبەر ئەمە کۆمۆنە شۆڕشێک نەبوو دژی ئەم یان ئەو شێوەی دەسەڵات، شەرعی، دەستووری، کۆماری یان پادشایەتی، بەڵکو شۆڕشێک بوو دژی خودی دەسەڵات خۆی .. شۆڕشێک نەبوو ئامانجی گواستنەوەی دەسەڵاتی دەوڵەت بێت لە دەستی بەشێک لە چینە سەروەرەکانەوە بۆ دەستێکی تریان، بەڵکو شۆڕشێک بوو ئامانجی شکاندنی ئامێرە سامناکەکەی خودی سەروەرێتی چینایەتی بوو. ناکۆکیەکی سادەی نێوان شێوەی جێبەجێکارو شێوەی پەرلەمانیی سەروەرێتی چینایەتی نەبوو، بەڵکو شۆڕشێک بووبەسەر هەردوو ئەو دەسەڵاتە پێکەوە گرێدراوەدا. دەسەڵاتی پەرلەمانی هیچ نیە پاشکۆیەکی درۆزنانەی دەسەڵاتی جێبەجێکار نەبێت. ئیمپراتۆریەتی دووهەمیش ئا ئەو شێوە کامڵە داگیرکاریەی دەوڵەت بوو. بە پێچەوانەوە کۆمۆنەیش سەرەتای شۆڕشی کۆمەڵایەتی سەدەی نۆزدەهەم بوو. چارەنووسیشی هەرچی بێت لە پاریسدا ئەو شۆڕشە بە جیهاندا دەسووڕێتەوە. چینی کرێکاری ئەوروپی و ئەمریکییش جۆرێک لایەنگری بوون هەروەک ئەوەی ووشەیەکی سیحری بێت بۆ ڕزگار بوون ..

وە هەر چینی کرێکاریش بوو دەیتوانی بەهۆی ووشەی کۆمۆنەوە ئەو خواستە نوێیە کۆبکاتەوەو وەدی هێنانی کۆمۆنەی پاریسیش بخاتە ئەستۆی خۆی. فۆرمی ئیمپراتۆریەتی دووهەمیش، دواین دەربڕین بوو لە دەسەڵاتی دەوڵەت ..

.. تەنها پرۆلیتاریایشە بتوانێت بە گەرمەوە، بە ئەرکێکی کۆمەڵایەتی هەستێت لە پێناوی هەموو کۆمەڵگادا، بۆ لەناوبردنی هەموو چینەکان و سەروەرێتی چینایەتی. تەنها پرۆلێتێرەکانن ئەو پیاوانەی دەتوانن ئەو ئامرازەی سەروەرێتی چینایەتی بشکێنن کە دەوڵەتە، وە ئەو دەسەڵاتە حکومیە ناوەندیە ڕێکخراوە بشکێنن کە داگیرکارانە بۆتە سەروەری کۆمەڵگا لە بری ئەوەی خزمەتکاری بێت ..

بەڵام ئەم شێوەیە لە سەروەرێتی چینایەتی، هەرەسی نەدەهێنا، ئەگەر دەسەڵاتی جێبەجێکارو ئامێری حکومی، نەکرانایەتە ئامانجی سەرەکی هێرشەکانی شۆڕش.

هەرچی پەرلەمانتاریزمیشە، لە فەرەنسادا، لە کۆماری پەرلەمانی و لە کۆدەتاکەی ئایاری ١٨٤٨ دا، گەیشتە کۆتاییەکەی و دواین قۆناغی و دواین کرانەوەی .. وە ئیتر ئەوکاتە پەرلەمانتاریزم لەناوچوو لە فەرەنسادا. وە بە دڵنیاییشەوە جارێکی تر شۆڕشی کرێکاری، سەرلەنوێ لە خۆڵەمێشەکەیدا نەیدەژیانەوە.

سەبارەت بە میللەتیش ئەوەندە بەس بوو میلیشیایەک لەسەر ئاستی نیشتمانی ڕێکبخات بۆ ڕزگار بوونی لە سوپای هەمیشەیی. ئا ئەمە یەکەمین مەرجی ئابووریی پێویست بوو بۆ هەموو پێشکەوتنێکی کۆمەڵایەتی .. "پۆلیسی سەربەخۆ" لەنێو براو خزمەتکارانی کۆمۆنە خرانە جێگای ئەو دزانە .. وە ئەوەیش هەر خەیاڵێک بوو کە گوایە کارگێڕی و حکومەتی سیاسی دوو نهێنین، یان گوایە ئەو فەرمانە بەرزانەن کە نابرێن بەڕێوە تەنها بە دەستە ڕاهاتووەکانی مشەخۆرەکانی دەوڵەت نەبێت .. کۆمۆنە بە تەواوی لە زنجیرەی سیاسەت ڕزگاری بوو، وە خزمەتکارەکانی کۆمەڵ خرانە جێگای مامۆستا لووت بەرزەکان و هەر کاتیش پێویست بوایە لادەبران، بەرپرسیارێتی خەیاڵییش گۆڕدرا بە بەرپرسیارێتیەکی ڕاستەقینە .. وە کۆمۆنە کە پێکهاتەیەکی کرێکاریی هەبوو، هەموو چیرۆکە کۆمێدیەکانی هەڵوەشاندەوە دەربارەی نهێنیەکان و نیازەکانی دەوڵەت، بەرگری پاریسی ڕێکدەخست و دژایەتی دادگاکانی بۆناپارتی دەکرد، پێداویستی ئەو شارە گەورەیەی ئامادە دەکردو هەموو ئەو کارانەیشی دەکرد کە لە نێوان حکومەت و پۆلیس و ئیدارەدا دابەش کرابوون .. لە ڕۆژی ڕووناکیشدا کاری دەکردو هەرگیز خۆی بەبێ هەڵە نیشان نەدەداو خۆیشی لە پشت ڕۆتینە بیرۆکراسیەکانەوە نەدەشاردەوە، شەرمیشی نەدەکرد لە داننانادا بە هەڵەکانیداو لە چاککردنیاندا. پێکەوە هەموو کارگوزاریە گشتیەکانیان بەڕێ دەکرد - سەربازی، کارگێڕی، سیاسی- وە ئەو کارگوزاریانەشیان بەکردەوە کردبووە کاری کرێکاری لە بری ئەوەی دەستکەوتێکی نهێنی چینێکی نهێنی بێت ... وە کۆمۆنە هەر بەبوونی خۆی زیندوویەتی خۆی دەسەلماندو بە کردارەکانیشی تیۆریەکانی دەسەلماند ..

وە ئەگەر هەموو شارە گەورەکان لە کۆمۆنەکاندا ڕێکبخرانایە لە شێوەی پاریسدا، ئەوا هیچ حکومەتێک نەیدەتوانی ئەو بزووتنەوەیە سەرکوت بکات .. فەرمانەکانی دەوڵەتیش گۆڕدران بە کۆمەڵە فەرمانێک کە پەیوەندییان بە ئامانجی نیشتمانی گشتیەوە هەبێت ..

.. وە ئیتر ڕزگاریی کار لە بەرزترین ئامانجیدا، دەستی پێکرد، ئەمەیش بە ڕامالینی کارە بێبەرو بێسوودەکانی مشەخۆرەکانی دەوڵەت: کۆمۆنە لە لایەک ئەو ڕەگە شەڕانیەی لە بنەوە هەڵکێشا کە گەورەترین بەشیان لە داهاتی نیشتمانی بەکاردەهێنا بۆ مەخلوقە سەیروسەمەرەکەی دەوڵەت و لە لایەکی تریشەوە بە مووچەیەکی کرێکاری، کارە بەکردەوەکانی ئیدارەی ناوخۆیی و نیشتمانیی بەڕێوەدەبرد ..

ئەو گۆڕانکاریە ئابووریەیشی کە دەبوایە وەدی بهێنرایە، هەر تەنها گۆڕینی دابەش کردن نەبوو، بەڵکو ڕێکخستنەوەیەکی نوێی بەرهەمهێنانیش بوو، واتە ڕزگار بوون بوو لەو فۆرمە کۆمەڵایەتیانەی لە ڕێکخستنی ئێستای کاردا هەیە (ئەو فۆرمەی پیشەسازی نوێ جێی هێشتووە) .. وە لە دواییشدا دەبێت وەدی هێنانی ئەو فۆرمانە، لەسەر هەردوو ئاستی نیشتمانی و ئینترناسیۆنالیستی بن ..

سەرچاوە: كارل ماركس، كومونة باريس، کۆکردنەوەو وەرگێڕانی بۆ زمانی عەرەبی فارس غصوب.

بڕوانە: نامیلکەی (شۆڕشی کۆمەڵایەتی) بە زمانی کوردی، وەرگێڕانی ئەنوەر نەجمەدین